

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

THE ADMINISTRATIVE LEGAL RESPONSIBILITY IN INFORMATION SECTOR

Пушкарьова Т.М.,

студентка кафедри адміністративного права
і процесу та митної безпеки

Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України

У статті проаналізовано поняття інформаційна сфера. Також розкриваються зміст правопорушення в інформаційній сфері та особливості адміністративно-правової відповідальності у цій сфері.

Ключові слова: інформаційна сфера, інформаційне правопорушення, склад злочину, адміністративна відповідальність, адміністративна норма.

В статье проанализировано понятие информационная сфера. Также раскрываются содержание правонарушения в информационной сфере и особенности административно-правовой ответственности в данной сфере.

Ключевые слова: информационная сфера, информационное правонарушение, состав преступления, административная ответственность, административная норма.

The article analyzes the concept of information sphere. The content of the offense in the information sphere is also revealed and the peculiarities of administrative and legal responsibility in this area are highlighted.

Key words: information sphere, information offense, offense, administrative responsibility, administrative rule.

Життя суспільства досить динамічне й різноманітне, особливості будь-якої соціальної спільноти зумовлюються багатьма чинниками, передусім, природно-географічними, культурними, історичними тощо. У сучасних реаліях життєвий простір людини набуває дедалі більшої залежності від глобалізаційних змін, що спричинені міждержавною інтеграцією, розвитком геополітики, тотальною інформатизацією, і поступово створюють новий «формат» світової суспільної організації. Серед актуальних та значущих проблем було, є і залишається питання захисту інформації в інформаційному суспільстві. Попри те, що інформаційна сфера не виділяється традиційною соціальною філософією серед основних складників суспільного життя, вона завжди була присутня, адже розвинені механізми усвідомленої передачі і збереження інформації стали одним із визначальних факторів розвитку людської цивілізації.

Стан опрацювання. Питаннями правового регулювання обігу інформації та відповідальності за правопорушення у зазначеній сфері займалися такі науковці, як Б. Кормич, І. Арістова, А. Марущак, О. Кохановський, П. Біленчук, Т. Костецька, Є. Кравець, Н. Лебедева, В. Монахов, В. Наумов, Р. Шагієва, В. Авер'янов, Л. Біла, Ю. Битяк, Р. Калюжний, С. Ківалов, Т. Коломієць, В. Колпаков, І. Безклубий, К. Беляков, А. Благодатний, О. Брель, О. Кулініч, Ю. Мірошник, А. Полушкін та інші.

Сучасна правова наука досить активно оперує поняттями, які відображають протиправні діяння, певним чином пов'язані з інформацією: інформаційні, комп'ютерні правопорушення, правопорушення у сфері комп'ютерної інформації, у сфері інформаційних технологій, проти інформаційної безпеки, у сфері інформаційної безпеки, кібернетичні правопорушення тощо. Це свідчить про значний науковий інтерес до них та надзвичайну актуальність проблеми протидії таким правопорушенням. Однак розмаїття правопорушень в інформаційній сфері настільки значне, що ні наукою, ні національними правовими системами, ні міжнародним правом не вироблено єдності в їх розумінні. Залишається відсутньою термінологічна єдність і система загально визначених теоретичних понять, які повною мірою могли б відобразити всю варіативність протиправних діянь і спричинених ними наслідків у галузі інформації, інформаційних технологій, комп'ютерів та їхніх систем, локальних і глобальних інформаційно-телекомунікаційних мереж [1, с. 38–47].

Інформаційні правопорушення – це сукупність передбачених чинним законодавством суспільно небезпечних діянь (дій чи бездіяльності), що посягають на право доступу до інформації, її поширення і зберігання, на право захисту від несанкціонованого поширення та використання, негативних наслідків впливу інформації чи функціонування інформаційних технологій, а також інші суспільно небезпечні діяння, пов'язані з порушенням права власності на інформацію й інформаційні технології [2, с. 16].

Попри те, що поняття «інформаційне правопорушення» є переважно науково-доктринальним, законодавчо не визначеним, його сутнісні ознаки можна знайти в численних, передбачених законодавством протиправних діяннях, які мають фактичний вираз, а саме:

- незаконне збирання, зберігання, оброблення, знищення, відтворення, поширення інформації;
- приховування, неповідомлення інформації;
- несвоєчасне надання інформації;
- викривлення, надання або поширення завідомо недостовірної (необ'єктивної) інформації;
- поширення інформації соціально шкідливого змісту;
- неправомірний доступ до інформації;
- розголошення інформації з обмеженим доступом;
- здійснення деструктивного інформаційного впливу на свідомість людини (групи людей, суспільства);
- створення, використання, поширення шкідливого програмного забезпечення;
- незаконний доступ, використання систем оброблення, зберігання, передачі інформації;
- несанкціоноване втручання, перешкоджання роботі інформаційно-телекомунікаційних систем та їхніх складових частин [2, с. 18].

Відомо, що склад правопорушення, зокрема й інформаційного, включає в себе чотири обов'язкові елементи: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт і суб'єктивну сторону.

Об'єктом інформаційного правопорушення є сукупність суспільних відносин, які виникають в інформаційній сфері. В якості об'єктів можуть виступати відносини в галузі забезпечення інформаційної безпеки, авторського права, бібліотечної справи, відносини у сфері правового регулювання інформації з обмеженим доступом. Інформація (відомості про особу, предмети, факти, події, явища і процеси незалежно від форми їх подання), документована

інформація, комп'ютерна інформація можуть бути предметом правопорушення в інформаційній сфері.

Об'єктивна сторона правопорушення в інформаційній сфері характеризує зовнішнє вираження процесу незаконного посягання на інформацію. Її утворюють такі ознаки:

1) порушення норм права в інформаційній сфері шляхом діяння (дії, бездіяльності);

2) заподіяння шкоди інформаційним інтересам особистості, суспільства або держави або створення реальної небезпеки такої шкоди;

3) наявність причинного зв'язку між небезпечним діянням в інформаційній сфері і наслідками у вигляді заподіяння шкоди інформаційним інтересам особистості, суспільства або держави.

Із суб'єктивного боку можуть мати місце дві форми вини – умисна або необережна. Визнати особу винною означає встановити, що правопорушення в інформаційній сфері скоєно або з умислом, або з необережності.

Суб'єкт правопорушення – це деліктоздатна особа, яка скоїла протиправне діяння. Суб'єктами правопорушень можуть бути:

1) індивідуальні суб'єкти – фізичні особи – громадяни, особи без громадянства, іноземні громадяни, а також спеціальні суб'єкти, що мають владні повноваження (службові, посадові особи);

2) колективні суб'єкти – юридичні особи – різноманітні організації, створені і зареєстровані в законному порядку (підприємства, установи, державні органи та служби, органи місцевого самоврядування тощо).

До основних видів інформаційних правопорушень належать:

– правопорушення проти інформації, інформаційних ресурсів, що посягають на інформаційні правовідносини щодо забезпечення належних якісних характеристик інформації (конфіденційності, цілісності, доступності);

– правопорушення проти інформаційного простору, які посягають на інформаційні правовідносини, пов'язані з належним наданням відповідної інформації, недопущенням поширення небезпечної (шкідливої) інформації та використанням технологій деструктивного інформаційно-психологічного впливу;

– правопорушення проти інформаційної інфраструктури, що посягають на інформаційні правовідносини, які виникають у сфері використання об'єктів інформаційної інфраструктури (інформаційно-телекомунікаційних систем, комп'ютерів, серверів, їх програмного забезпечення тощо);

– інші інформаційні правопорушення, для яких виставлене використання інформації, інформаційного простору, інформаційної інфраструктури під час здійснення протиправних діянь, що посягають на інші правовідносини [3, с. 105].

Правову основу виникнення та настання адміністративної відповідальності за правопорушення в інформаційній сфері становлять Конституція України, яка має найвищу юридичну силу, Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) та інші нормативно-правові акти, якими врегульовані питання обігу інформації в Україні [4].

Дослідження Особливої частини КУпАП дозволяє виділити значну кількість складів правопорушень у інформаційній сфері, за які передбачена адміністративна відповідальність, зокрема:

– ненадання інформації для ведення колективних переговорів і здійснення контролю за виконанням колективних договорів, угод (ст. 41-3);

– перекручення або приховування даних державного земельного кадастру (ст. 53-2);

– приховування, перекручення або відмова від надання повної та достовірної інформації за запитом посадових осіб і зверненнями громадян та їх об'єднань щодо безпеки утворення відходів та поводження з ними (ст. 82-83);

– неповідомлення (приховування) або надання неправдивої інформації про загрозу посівам, деревним насадженням, іншій рослинності відкритого та закритого ґрунту, а також продукції рослинного походження від шкідливих організмів (п. 3, ч. 1 ст. 83-1);

– приховування перевищення встановлених лімітів на обсяги утворення та розміщення відходів (ст. 91-3);

– відмова від надання чи несвоєчасне надання екологічної інформації (ст. 91-4);

– порушення законодавства про Національний архівний фонд та архівні установи (ст. 92-1);

– неповідомлення або несвоєчасне повідомлення органу реєстрації судна про будь-які зміни відомостей, що підлягають внесенню в установленому порядку до Державного суднового реєстру України або Суднової книги України, протягом двох тижнів з дня цих змін (ч. 1 ст. 116-3);

– порушення правил реалізації, експлуатації радіоелектронних засобів та випромінювальних пристроїв, а також користування радіочастотним ресурсом України (ст. 146);

– порушення правил охорони ліній і споруд зв'язку (ст. 147);

– пошкодження таксофонів (ст. 148);

– порушення Правил надання та отримання телекомунікаційних послуг «Правова інформатика», № 1(41)/2014 77 – демонстрування і розповсюдження фільмів без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів (ст. 164-6);

– порушення умов розповсюдження і демонстрування фільмів, передбачених державним посвідченням на право розповсюдження і демонстрування фільмів (ст. 164-7);

– недотримання квоти демонстрування національних фільмів у разі використання національного екранного часу (ст. 164-8);

– незаконне розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних (ст. 164-9);

– порушення порядку подання інформації та виконання рішень Антимонопольного комітету України та його територіальних відділень (ст. 166-4);

– порушення порядку припинення юридичної особи або підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця (ст. 166-6);

– порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму (ст. 166-9);

– незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень (ст. 172-8);

– поширювання неправдивих чуток (ст. 173-1);

– порушення порядку або строків подання інформації про дітей-сиріт і дітей, які залишилися без опіки (піклування) батьків (ст. 184-2);

– розголошення відомостей про заходи безпеки особи, взятої під захист (ст. 185-11);

– порушення порядку подання або використання даних державних статистичних спостережень (ст. 186-3);

– невиконання законних вимог національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації (ст. 188-7);

– невиконання законних вимог посадових осіб органів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України (ст. 188-31);

– невиконання вимог Вищої ради юстиції щодо надання інформації (ст. 188-32);

– невиконання законних вимог посадових осіб суб'єктів державного фінансового моніторингу (ст. 188-34);

– невиконання законних вимог Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України щодо надання інформації (ст. 188-35);

– невиконання законних вимог посадових осіб національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг (ст. 188-36);

– невиконання законних вимог посадових осіб органів ринкового нагляду та їх територіальних органів (ст. 188-37);

– порушення законодавства у сфері захисту персональних даних (ст. 188-39);

– невиконання законних вимог посадових осіб спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань захисту персональних даних (ст. 188-40);

– порушення законодавства про державну таємницю (ст. 212-2);

– порушення права на інформацію (ст. 212-3);

– порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави (ст. 212-5);

– здійснення незаконного доступу до інформації в інформаційних (автоматизованих) системах, незаконне виготовлення чи розповсюдження копій баз даних інформаційних (автоматизованих) систем (ст. 212-6);

– ненадання можливості оприлюднити відповідь щодо інформації, поширеної стосовно суб'єкта виборчого процесу (ст. 212-11); «Правова інформатика», № 1(41)/2014 78 – виготовлення або розповсюдження друкованих матеріалів передвиборної агітації, які не містять відомостей про установу, що здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск (ст. 212-13).

У разі вирішення питання про правову кваліфікацію дій особи, яка скоїла правопорушення в інформаційній сфері, необхідно враховувати обставини, що виключають адміністративну відповідальність, а також обставини, за наявності яких особа звільняється від адміністративної відповідальності.

Ст. 17 чинного КУпАП до обставин, що виключають адміністративну відповідальність, відносить крайню необхідність, необхідну оборону та неосудність. Обставинами звільнення від адміністративної відповідальності є малозначність правопорушення та передача матеріалів про адміністративне правопорушення на розгляд громадської організації або трудового колективу (ст. 20, 21 КУпАП) [4].

Окремої уваги потребує питання адміністративної відповідальності юридичних осіб за скоєння правопорушень в інформаційній сфері. Аналіз норм КУпАП свідчить, що суб'єктом адміністративного правопорушення можуть бути лише фізичні особи. За скоєння адміністративного правопорушення у сфері обігу інформації на фізичних осіб найчастіше накладається штраф.

На мою думку, цей вид адміністративного стягнення варто накладати і на юридичних осіб – порушників законодавства про інформацію, чинне законодавство містить випадки, коли до юридичної відповідальності притягуються саме юридичні особи, зокрема відповідно до ч. 3 ст. 18 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» [5]. Суд припиняє випуск видання у разі поширення відомостей, розголошення яких забороняється ст. 46 Закону України «Про інформацію», закликів до захоплення влади, насильницької зміни конституційного ладу або територіальної цілісності України; пропаганди війни, насильства та жорстокості; розпалювання расової, національної, релігійної ворожнечі; розповсюдження порнографії, а також з метою скоєння терористичних актів та інших кримінально караних діянь [6].

Подібні норми, що регламентують питання відповідальності юридичних осіб за скоєння правопорушень в інформаційній сфері, є також у законодавстві інших держав, наприклад ФРН, Російської Федерації. Зокрема, в Кодексі Російської Федерації про адміністративні правопорушення передбачено, що юридична особа може бути суб'єктом адміністративного правопорушення, зокрема, юридична особа визнається винною у скоєнні адміністративного правопорушення, якщо буде встановлено, що у неї була можливість для дотримання правил і норм, за порушення яких Кодексом Російської Федерації про адміністративні правопорушення або законами суб'єкта Російської Федерації передбачена адміністративна відповідальність, але цією особою не були прийняті всі залежні від неї заходи щодо їх дотримання. До того ж призначення адміністративного покарання юридичній особі не звільняє від адміністративної відповідальності за таке правопорушення винної фізичної особи, так само, як і залучення до адміністративної чи кримінальної відповідальності фізичної особи не звільняє від адміністративної відповідальності за таке правопорушення юридичну особу (ч. 2.3 ст. 2.1).

Висновок. Таким чином, вдосконалення нормативно-правового регулювання адміністративно-правової відповідальності у сфері інформаційної безпеки вимагає подальшої систематизації адміністративного законодавства, зокрема об'єднати в окремий розділ КУпАП усі правопорушення у сфері обігу інформації, розширення і посилення стягнень, що підлягатимуть застосуванню за їх скоєння як щодо фізичних, так і юридичних осіб – суб'єктів інформаційних правовідносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тихомиров О.О. Інформаційне правопорушення: теоретико-правова концепція. Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. 2015. № 1(17). С. 38–47.
2. Савчишкін Д.Б. Административная ответственность в области связи и информатизации: автореф. дисс. канд. юрид. наук. М., 2011. С. 16–35.
3. Відповідальність у праві: філософія, історія, теорія: моногр. / І. Безклубий, С. Бобровник, І. Гриценко та ін.; за заг. ред. І. Безклубого. К.: Грамота, 2014. С. 105.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. / Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. № 51. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
5. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16.11.1992 № 2782-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>
6. Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. / Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст. 650. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>